
องค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน
โรงเรียนรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

นิเลาะ แวอุเซ็ง¹

รุติยะห์ ทะ²

ยุทธนา เกื้อกุล³

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนโรงเรียนรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครูสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนรัฐระดับประถมศึกษาทั้งแบบรายชั่วโมงและแบบเต็มในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส จำนวน 269 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอน กระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน ทรัพยากรด้านวัตถุ และทรัพยากรด้านบุคคล มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่องค์ประกอบดังกล่าวนี้สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของการเพิ่มขึ้นของผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนได้ร้อยละ 45.7

คำสำคัญ : ผลลัพธ์ทางการศึกษา, การจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐ, สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

¹ Ph.D. (Education-Educational Administration), ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² ศศ.ม. นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

³ ศศ.ม. นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Islamic Educational Management System Factors Affecting Educational Outcomes of Government Schools' Students in Three Southern Border Provinces of Thailand

*Niloh Wae-u Seng*¹

*Rudiyah Ha*²

*Yuttana Kuakul*³

Abstract

This study aimed to examine Islamic educational management system and factors affecting educational outcomes of government schools' students in three southern border provinces of Thailand. The questionnaires were used to collect data from 269 Islamic Studies teachers in Pattani, Yala and Narathiwat government Primary schools which provided both intensive and hourly basis Islamic Studies curriculum. The analysis included descriptive statistic and multiple regression. The result revealed that teaching and learning process, students' quality supporting process, material resources, and human resources were significantly related to students' educational outcomes with 45.7 variances explained.

Keywords: Students' Educational Outcomes, Islamic Studies Provision in Government Schools, Three Southern Border Provinces

¹ Ph.D. (Education-Educational Administration), Assistant Professor, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University Pattani Campus

² M.A. Student in Islamic Studies Program, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University

³ M.A. Student in Islamic Studies Program, College of Islamic Studies, Prince of Songkla University

องค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน โรงเรียนรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทนำ

การจัดการศึกษาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลา มีลักษณะเฉพาะที่ต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศ เนื่องจากความแตกต่างด้านบริบททางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนาของประชาชนในพื้นที่ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ดังกล่าวนี้จึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดหลักสูตรการจัดการศึกษาในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากการที่โรงเรียนรัฐได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการศึกษาโดยการเพิ่มเติมกิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนเปิดหลักสูตรอิสลามศึกษาที่มีเนื้อหาเข้มข้นมากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนมุสลิม และเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด

ปัจจุบันการจัดการศึกษาอิสลามในระดับประถมศึกษาของโรงเรียนรัฐมี 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการกำหนดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาอิสลามได้เรียนวิชาอิสลามศึกษาผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และยึดถือหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักคุณธรรมจริยธรรมเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง โดยจะมีคาบเรียนสัปดาห์ละ 1-2 ชั่วโมง ลักษณะที่สอง เป็นการจัดการศึกษาอิสลามแบบเข้ม โดยผู้เรียนจะได้เรียนรู้อิสลามศึกษาควบคู่กับวิชาสามัญ ตาม

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2551 มีเวลาเรียนอิสลามศึกษาเพิ่มขึ้นสัปดาห์ละ 8-10 ชั่วโมง การจัดการศึกษาแบบเข้มหรือคู่ขนานจะใช้ในโรงเรียนรัฐทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีความพร้อมและเป็นที่ต้องการของชุมชน เมื่อผู้เรียนจบหลักสูตรจะได้รับวุฒิการศึกษาทั้งด้านวิชาสามัญและศาสนา สามารถนำไปใช้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, 2548; สำนักงานคณะกรรมการประณศึกษาแห่งชาติ, 2543)

แม้ว่าการจัดการศึกษาอิสลามศึกษาในโรงเรียนรัฐที่ผ่านมาได้สร้างความเชื่อมั่นต่อผู้ปกครองและชุมชนเป็นอย่างดี แต่ถึงกระนั้นก็ยังประสบปัญหาในด้านบริบทแวดล้อม ด้านการดำเนินการจัดการเรียน การสอน ด้านการบริหารจัดการหลักสูตร และมีข้อจำกัดของทรัพยากรทางการศึกษาอยู่มาก จึงส่งผลให้การจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐปัจจุบันยังไม่สามารถผลิตผู้เรียนที่มีคุณภาพและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ (สมบุรณ์ จารุวรรณ, 2537 ; มุฮัมมัด นาเซ สามะ, 2552 ; อัดนันย์ อาลีกาแห, 2553 ; นิเลาะ แวอุเซ็ง, 2554 ; มุฮัมมัด มอลลอ, 2554) เป็นผลทำให้การเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนรัฐยังไม่ประสบผลสำเร็จตามที่ได้มุ่งหวังมากนัก ในเรื่องนี้ ผลจากการศึกษาของนิเลาะ แวอุเซ็ง (2554) ได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งท้าทายที่สำคัญในการจัด

การศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์หรือความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้อง ความต่อเนื่องในการสนับสนุนและการส่งเสริม ความเข้าช้กับหลักสูตรดั้งเดิมที่มีการเปิดสอนในพื้นที่ รวมถึงบรรยากาศความเป็นโรงเรียนวิถีอิสลาม ซึ่งที่กล่าวมานี้ล้วนมีผลต่อการจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนของรัฐ

นอกจากนี้ จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐที่ผ่านมา พบว่างานวิจัยที่มีอยู่โดยส่วนใหญ่มีลักษณะการศึกษา ดังนี้ คือ 1)การศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการการจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐ อาทิ งานวิจัยของ มาหามะรีฮะลี บินเซ็ง (2556) อัदनันย์ อาลีกาแห (2553) มูฮัมหมัดนาเซ สามะ (2552) ดำรงเสนัสต์ (2548) ซึ่งได้ศึกษาสภาพโดยทั่วไปในการจัดการศึกษาในแต่ละด้าน ปัญหาอุปสรรคที่ประสบในการจัดการศึกษาอิสลาม ตลอดจนความต้องการที่แท้จริงในการจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐ 2)การศึกษากระบวนการสอนอิสลามศึกษาและการนิเทศการสอนในโรงเรียนรัฐที่สอนศาสนาอิสลามศึกษา อาทิ งานวิจัยของซัลมา หิมะด้า (2553) สปิยันเยนา (2553) อามีเนาะ มามู (2543) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนการใช้หลักจิตวิทยาการศึกษาอิสลามในกระบวนการสอนของครูอิสลามศึกษา และการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารกับ

พฤติกรรมการสอนของครูสอนอิสลามศึกษา 3) การศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ เช่น งานวิจัยของรุสดีย์ ดอหะ (2556) ซึ่งได้ศึกษาลักษณะความร่วมมือที่ได้รับจากส่วนที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการหลักสูตรอิสลามศึกษา และ 4)การศึกษาการใช้หลักสูตร การบริหารหลักสูตร และการประเมินหลักสูตรอิสลามศึกษา เช่น งานวิจัยของ มูฮัมหมัดมอลอ (2554) นิตยา มัสเยาะ (2545) นงลักษณ์ หะยิมะสาและ (2540) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพการนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน และการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มของผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อปรับปรุงและการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาในอนาคตต่อไป

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นเห็นได้ว่าการศึกษาส่วนใหญ่เน้นการสำรวจสภาพปัญหาการดำเนินการ การใช้และบริหารจัดการหลักสูตร ยังไม่พบการศึกษาที่เป็นลักษณะการสำรวจเพื่อการพยากรณ์องค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามที่ส่งผลหรือมีอิทธิพลต่อการพัฒนาผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียน โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อม องค์ประกอบด้านตัวป้อน อาทิ ทรัพยากรด้านวัตถุ ทรัพยากรด้านการเงิน ทรัพยากรด้านบุคคล และองค์ประกอบด้านกระบวนการ อาทิ กระบวนการบริหารงาน กระบวนการจัดการเรียนการสอน และกระบวนการส่งเสริม

คุณภาพผู้เรียน ด้วยเหตุนี้ บทความวิจัยนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาว่า องค์ประกอบดังกล่าวนี้จะส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในโรงเรียนรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือไม่ โดยหวังว่า ข้อค้นพบที่ได้จะมีประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและแผนงานเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐ อันจะเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถสร้างสังคมสงบสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามกับผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนโรงเรียนรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2) เพื่อสร้างสมการพยากรณ์องค์ประกอบที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในโรงเรียนรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

แบบจำลองการวิเคราะห์การถดถอย

การวิจัยนี้ได้กำหนดแบบจำลองการวิเคราะห์การถดถอยดังนี้

กรอบ 1 แบบจำลองการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน

แบบจำลองการวิเคราะห์

$$\text{OUT} = b_0 + b_1\text{EV1} + b_2\text{IP1} + b_3\text{IP2} + b_4\text{IP3} + b_5\text{PC1} + b_6\text{PC2} + b_7\text{PC3}$$

ในที่นี้

OUT	=	ผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน
EV1	=	สภาพแวดล้อม
IP12	=	ทรัพยากรด้านวัตถุ
IP2	=	ทรัพยากรด้านการเงิน
IP3	=	ทรัพยากรด้านบุคคล
PC1	=	กระบวนการบริหารงาน
PC2	=	กระบวนการจัดการเรียนการสอน
PC3	=	กระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน

แบบจำลองการวิเคราะห์ข้างต้นได้แสดงตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา อันประกอบด้วย ตัวแปรต้นหรือตัวแปรพยากรณ์ ได้แก่ **สภาพแวดล้อม** ซึ่งหมายถึง บริบทภายนอกโรงเรียนที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานและนำมาซึ่งความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับชุมชน นโยบายทางการศึกษาภาครัฐ สภาพทางเศรษฐกิจและการเมือง **ทรัพยากรด้านวัตถุ** ซึ่งหมายถึง หลักสูตรในการจัดการศึกษาอิสลามศึกษาในโรงเรียน สื่อประกอบการเรียนการสอน และแหล่งเรียนรู้ **ทรัพยากรด้านการเงิน** ซึ่งหมายถึง งบประมาณสนับสนุนที่ได้รับการจัดสรรเพื่อการบริหารจัดการสำหรับการจัดการศึกษา **ทรัพยากรด้านบุคคล** ซึ่งหมายถึง ครูผู้สอนอิสลามศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน และผู้เรียน **กระบวนการบริหารงาน** ซึ่งหมายถึง โครงสร้างการบริหารโรงเรียน การกำหนดวิสัยทัศน์ของโรงเรียน การจัดระบบการบริหารงาน การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาอิสลาม **กระบวนการจัดการเรียนการสอน** ซึ่งหมายถึง การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ การปรับปรุงการสอน การสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน **กระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน** ซึ่งหมายถึง การให้คำแนะนำและตักเตือนแก่นักเรียน ตลอดจนการจัดกิจกรรมอบรมขัดเกลาผู้เรียนนอกเหนือจากในห้องเรียน และตัวแปรตามคือ **ผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน** ซึ่งหมายถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

ในรายวิชาของสาระการเรียนรู้อิสลามศึกษา และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามที่หลักสูตรกำหนด โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทการจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การเก็บข้อมูลได้กำหนดให้โรงเรียนของรัฐที่ใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มข้นและแบบทั่วไปในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ซึ่งมีกรอบการสุ่ม (Sampling Frame) หรือหน่วยศึกษาที่เป็นประชากรโรงเรียนจำแนกตามเขต จำนวน 875 โรงเรียน

ในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากประชากรที่เป็นโรงเรียนทั้งหมด 875 โรงเรียนนั้นขั้นแรกได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมโดยใช้ตาราง Krejcie & Morgan ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 269 โรงเรียน จากนั้นได้เลือกตัวแทนครูสอนอิสลามศึกษาจากหน่วยที่ศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียน ๆ ละ 1 คน โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามและผลลัพธ์ทางการศึกษา

ของผู้เรียนในโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การสร้างเครื่องมือเริ่มจากการศึกษารูปแบบและวิธีการสร้างแบบสอบถาม จากนั้นได้สร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ **ด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า** ประกอบด้วยทรัพยากรวัตถุ ทรัพยากรด้านการเงิน ทรัพยากรด้านบุคคล **ด้านกระบวนการ** ประกอบด้วย กระบวนการบริหารงาน กระบวนการจัดการเรียนการสอน กระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน และ **ด้านผลลัพธ์ทางการศึกษา** ประกอบด้วยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

3) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของทุกข้อคำถามที่มีสเกลแบบมาตราส่วน 5 อันดับ ตั้งแต่ 0.66 ขึ้นไปทุกข้อ ซึ่งถือว่าแบบสอบถามความเที่ยงตรง จากนั้นได้นำไปทดลองใช้ (Try Out) กับครูสอนอิสลามศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 30 คน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แล้วหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .932 ซึ่งถือว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือสามารถนำไปเก็บข้อมูลได้

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามได้จัดทำหนังสือขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยไปยังโรงเรียนและใช้ผู้ช่วยวิจัยในการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2558 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 ได้รับแบบสอบถามคืนกลับมาจำนวนทั้งสิ้น 269 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อการประมวลผลข้อมูล โดยทำการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ และค่าการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Multiple Regression) เพื่อหาตัวพยากรณ์และสร้างสมการพยากรณ์องค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ตารางและคำบรรยาย

อนึ่ง การแปลผลคะแนนเฉลี่ยได้กำหนดเกณฑ์ คือ 1.00-1.49 ระดับน้อยที่สุด 1.50-2.49 ระดับน้อย 2.50-3.49 ระดับปานกลาง 3.50-4.49 ระดับมาก และ 4.50-5.00 ระดับมากที่สุด

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบระบบการ

จัดการศึกษาอิสลามกับผลลัพธ์ทางการศึกษา
ของผู้เรียนโรงเรียนรัฐในสามจังหวัดชายแดน
ภาคใต้ และเพื่อสร้างสมการพยากรณ์
องค์ประกอบที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษา

ของผู้เรียนในโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อ
ตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ปรากฏรายละเอียด
ดังตาราง 1

ตาราง 1 สถิติพรรณนาและเมตริกความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)							
			EV1	IP1	IP2	IP3	PC1	PC2	PC3	OUT
(EV1) สภาพแวดล้อม	3.65	.924	1	.547**	.390**	.426**	.459**	.468**	.197**	.413**
(IP1) ทรัพยากรด้านวัตถุ	3.78	.760		1	.511**	.477**	.509**	.586**	.328**	.544**
(IP2) ทรัพยากรด้านการเงิน	3.10	1.004			1	.418**	.347**	.388**	.124*	.330**
(IP3) ทรัพยากรด้านบุคคล	3.67	.895				1	.482**	.564**	.391**	.507**
(PC1) กระบวนการบริหารงาน	3.57	.936					1	.594**	.285**	.489**
(PC2) กระบวนการจัดการเรียนการสอน	3.71	.827						1	.365**	.596**
(PC3) กระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน	4.03	.772							1	.408**
(OUT) ผลลัพธ์ทางการศึกษา	3.75	.709								1

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 1 พบว่า โรงเรียนของรัฐ
ที่เปิดสอนอิสลามศึกษา มีการดำเนินการที่
เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาอิสลามทั้งในส่วน
ขององค์ประกอบด้านสภาพแวดล้อม
องค์ประกอบด้านตัวป้อน ซึ่งประกอบด้วย
ทรัพยากรด้านวัตถุ ทรัพยากรด้านการเงิน
ทรัพยากรด้านบุคคล และองค์ประกอบด้าน
กระบวนการ ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ
บริหารงาน กระบวนการจัดการเรียนการสอน
และกระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน

รวมถึงผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน โดย
ส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก มีเพียงด้าน
ทรัพยากรทางการเงินมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ
ปานกลาง โดยในแต่ละองค์ประกอบมีค่า
คะแนนไม่แตกต่างกันมากเมื่อพิจารณาจากค่า
เบี่ยงเบนมาตรฐานที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย นอกจากนี้
ยังพบว่า ตัวแปรต้นหรือตัวแปรพยากรณ์มี
ความสัมพันธ์ต่อกันเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติ กล่าวคือ เมื่อตัวแปรหนึ่งมีค่าเฉลี่ย
เพิ่มขึ้น ตัวแปรอีกตัวหนึ่งก็จะมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้น

ด้วย และจากการที่ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพยากรณ์อยู่ในระดับที่ไม่สูงจึงไม่เกิดปัญหา Multicollinearity กอปรกับตัวแปรพยากรณ์ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับตัวแปร

ตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงมีความเหมาะสมที่จะทำการวิเคราะห์เพื่อค้นหาตัวพยากรณ์และสร้างสมการพยากรณ์ซึ่งปรากฏผลในตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยแบบขั้นตอนองค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตัวแปรพยากรณ์	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	S.E. _{est}	β		
Constant (a)	3.627	1.871		1.939	.054
PC2	.404	.080	.312	5.077	.001
IP1	.228	.056	.235	4.072	.001
PC3	.403	.131	.155	3.065	.002
IP3	.117	.042	.158	2.751	.006
R = .676, R ² = .457, SEE = 3.059, F = 55.594, Sig. of F = .001					

จากตาราง 2 พบว่า จากตัวแปรพยากรณ์ทั้งหมด 7 ตัว มีเพียงตัวแปรพยากรณ์ 4 ตัวแปร ได้แก่ กระบวนการจัดการเรียนการสอน (PC2) ทรัพยากรด้านวัตถุ (IP1) กระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน (PC3) และ ทรัพยากรด้านบุคคล (IP3) ที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม (ผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) เท่ากับ .676 และสามารถอธิบายหรือพยากรณ์

การผันแปรของตัวแปรตามได้ถึงร้อยละ 45.7 โดยตัวแปรพยากรณ์ทั้ง 4 มีผลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเชิงบวก และตัวแปรกระบวนการจัดการเรียนการสอนถือเป็นตัวแปรที่ดีที่สุด ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ สามารถอธิบายเชิงเนื้อหาสาระได้ว่า โรงเรียนของรัฐที่มีการดำเนินการจัดการศึกษาอิสลามศึกษาในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน มีการบริหารจัดการด้านทรัพยากรด้านวัตถุ มีกระบวนการที่ส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน และมี

การบริหารจัดการทรัพยากรด้านบุคคลที่ดีกว่า
ย่อมส่งผลทำให้เกิดผลลัพธ์ทางการศึกษาของ
ผู้เรียนได้ดีกว่าโรงเรียนที่มีคุณลักษณะการ
ดำเนินการที่ตรงกันข้าม

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ที่ได้จาก
ตาราง 2 สามารถนำมาสร้างสมการพยากรณ์
ได้ดังนี้

$$\text{OUT} = 3.627 + .404(\text{PC2}) + .228(\text{IP1}) \\ + .403(\text{PC3}) + .117(\text{IP3})$$

ข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยได้ชี้ให้เห็น
ว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอน
ทรัพยากรด้านวัตถุ กระบวนการส่งเสริม
คุณภาพผู้เรียน และทรัพยากรด้านบุคคล รวม
4 ตัวแปร สามารถอธิบายการผันแปรของ
ผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในโรงเรียน
ของรัฐที่เปิดสอนอิสลามศึกษาในสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ได้ ร้อยละ 45.7 โดยสามารถ
นำมาอภิปรายตามลำดับดังนี้

ผลจากการวิเคราะห์การถดถอย
พบว่า องค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการ
เรียนการสอนเป็นตัวพยากรณ์ที่ดีที่สุด เหตุที่
เป็นเช่นนี้อาจอธิบายได้ว่า ตัวแปรดังกล่าวมีผล
โดยตรงต่อความเข้าใจในบทเรียนของผู้เรียน
สามารถชี้วัดผลการจัดการเรียนรู้ได้ด้วยการ
ประเมินของครูผู้สอนและผลสัมฤทธิ์ทางการ
เรียนของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่าน
มาที่ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับสภาพกระบวนการ
การจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในสาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาทิ งานวิจัยของมูฮำ

มัดนาเซ สามะ (2551) นูรีซัน ดอเลาะ
(2551) และอามีเนาะ มามู (2543) โดยพบว่า
การดำเนินการจัดการเรียนการสอนอิสลาม
ศึกษาในโรงเรียนรัฐมีระดับการปฏิบัติอยู่ใน
ระดับมาก กระนั้นก็ตาม งานวิจัยดังกล่าวนี้ได้
ชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนการสอนอิสลาม
ศึกษายังประสบกับปัญหาหลายประการ ได้แก่
ผู้สอนอิสลามศึกษายังคงใช้เทคนิคการสอน
แบบดั้งเดิม ทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายต่อ
บทเรียน นอกจากนี้ ผู้สอนยังไม่สามารถจัดการ
เรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ และไม่สามารถนำหลักการทาง
จิตวิทยา มาปรับใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจและ
กระตุ้นความใฝ่เรียนรู้ของผู้เรียน ปัญหา
ดังกล่าวจึงควรได้รับการเอาใจใส่ ยิ่งไปกว่านั้น
หากสามารถจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้
ผู้เรียนสามารถนำความรู้อิสลามศึกษามาบูรณา
การในชีวิตประจำวันได้ อาทิ การอ่าน ดุอา
การละหมาด และมารยาทต่าง ๆ ก็จะช่วยส่งผล
ต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนได้มาก
ยิ่งขึ้น

ส่วนตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ได้
รองลงมา คือ กระบวนการส่งเสริมคุณภาพ
ผู้เรียน อาจเป็นเพราะว่า กระบวนการดังกล่าว
นี้มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียน
การสอน โดยมีการดำเนินการในลักษณะของ
การให้คำแนะนำและตักเตือนเมื่อพบว่าผู้เรียน
ประพฤติปฏิบัติตัวไม่เหมาะสมตามหลักคำสอน
ศาสนา เช่น ไม่ละหมาด รังแกเพื่อน เป็นต้น
หรือการจัดกิจกรรมอบรมขัดเกลาตามข้อ

ปฏิบัติหลักศาสนา เช่น การละหมาดวันศุกร์ ร่วมกับชุมชน การจัดกิจกรรมค่ายอาสาในชุมชน การเชิญชวนสู่การละหมาดร่วมกัน (ละหมาดญามาอะฮฺ) ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้สามารถสร้างเสริมให้ผู้เรียนมีวินัย และที่สำคัญเป็นการฝึกปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ

กล่าวสำหรับตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ได้ในอันดับต่อมา คือ **ทรัพยากรด้านวัตถุ** อาจเป็นเพราะว่า ทรัพยากรด้านวัตถุถือเป็นตัวบ่อนสำคัญที่ควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพราะมีผลต่อยกระดับผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน โดยเฉพาะการดำเนินการด้านการพัฒนานวัตกรรมทางการสอนอิสลามศึกษา การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยสอน การสร้างห้องปฏิบัติการทางภาษาเพื่อการพัฒนาทักษะภาษาอาหรับและภาษามลายูของผู้เรียนให้เป็นเลิศ การจัดสร้างห้องสมุดอิสลามศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมนอกห้องเรียน และการปรับปรุงหลักสูตรอิสลามศึกษาที่ใช้อยู่ในโรงเรียนของรัฐให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และเหมาะสมกับความพร้อมของผู้เรียน ทั้งนี้เพราะในสภาพที่เป็นจริง การดำเนินการในประเด็นดังกล่าวนี้ทำได้ยากจำกัด ดังที่ สปิยัน แยนนา (2553) และฮาसानะ จิเหม (2557) ได้ทำการศึกษาวิจัยพบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนรัฐยังไม่บรรลุผลลัพธ์

ตามที่คาดหวัง สืบเนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่ยังขาดความพร้อมของปัจจัยด้านทรัพยากรทางการศึกษา ขาดการนำสื่อการสอนที่ทันสมัยมาปรับใช้ในการสอนอิสลามศึกษา ดังนั้นองค์ประกอบดังกล่าวนี้จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพราะมีผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน

ส่วนตัวแปรที่สามารถพยากรณ์ได้ในอันดับสุดท้าย คือ **ทรัพยากรด้านบุคคล** อธิบายได้ว่า การที่ทรัพยากรด้านบุคคลมีผลต่อการพัฒนาผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนนั้นอาจเป็นเพราะองค์ประกอบด้านทรัพยากรบุคคลมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้บริหาร ครู และผู้เรียน โดยในส่วนของผู้บริหาร ผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนจะสูงขึ้นเมื่อผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ กำหนดขอบข่ายการปฏิบัติงานที่ยึดหยุ่น ให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา และให้อิสระแก่ครูผู้สอนในการตัดสินใจออกแบบ การจัดการเรียนรู้ ในส่วนของครูผู้สอนนั้น จะต้องพัฒนาตนเองผ่านกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และระบบเครือข่ายครูผู้สอนอิสลามศึกษาเพื่อให้มีความพร้อม และจะต้องสามารถจัดการเรียนการสอนให้ได้ตามมาตรฐานและตัวชี้วัด ในส่วนของผู้เรียนนั้น จะต้องมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้อิสลาม มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนและสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของอัดนันย์ อาลีกาแห (2553) ที่ได้ให้แนวทางในการพัฒนาครูผู้สอนและผู้บริหาร คือควรพัฒนา

สมรรถนะของบุคลากรอิสลามศึกษาโดยเฉพาะด้านการจัดทำแผนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่สอดคล้องกับผู้เรียน และการใช้เทคนิควิทยาการสอนที่หลากหลาย นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้มีการสร้างเครือข่ายครูอิสลามศึกษาร่วมกับโรงเรียนอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการจัดการเรียนรู้ ควรพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนรัฐในพื้นที่ให้มีวิสัยทัศน์และเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา และควรอำนวยความสะดวกและให้คำปรึกษาที่เหมาะสมแก่ผู้สอน อันจะส่งผลต่อผู้เรียนด้านความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การพัฒนาด้านผลสัมฤทธิ์ ตลอดจนพฤติกรรมที่พึงประสงค์

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบระบบการจัดการศึกษาอิสลามที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนโรงเรียนรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะด้านการนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องในการดูแลการจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนรัฐ หากจะจัดให้มีการทำนโยบายเพื่อการพัฒนาอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ จำเป็นอย่างยิ่ง

ที่จะต้องให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ทรัพยากรด้านวัตถุ กระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน และทรัพยากรด้านบุคคล ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบดังกล่าวนี้มีผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน โดยเฉพาะด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสามารถอธิบายการผันแปรในผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียนได้ดีที่สุด

ข้อเสนอแนะด้านการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

1) หากจะมีการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้เพื่อยืนยันผล (Cross Validation) ควรเพิ่มตัวแปรด้านสวัสดิการ อัตราค่าตอบแทน และขวัญและกำลังใจของครูผู้สอน ทั้งนี้เนื่องจากในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตัวแปรดังกล่าวนี้น่าจะมีผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาของผู้เรียน

2) ควรศึกษาวิจัยการพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุเพื่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

3) ควรศึกษาวิจัยเชิงต่อยอดเพื่อการจัดทำนโยบาย กลยุทธ์ การดำเนินงาน ตลอดจนตัวชี้วัดในการจัดการศึกษาอิสลามในโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). คำอธิบาย พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : ศูนย์สารสนเทศ สป.ศธ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2548). แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ชลมา หิมะด้า. (2553) การใช้หลักจิตวิทยาการศึกษาอิสลามในกระบวนการสอนของครูอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี. วิทยานิพนธ์ สาขาการบริหารและจัดการการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ดำรง เสนัด. (2548). สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากระบี่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นงลักษณ์ หะยิมะสาและ. (2540). ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ของครูสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นิตยา มัสเยาะ. (2545). ปัญหาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาในทัศนะผู้บริหารโรงเรียนและผู้สอนอิสลามศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิม. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นิเลาะ แวอุเซ็ง. (2554). การจัดการศึกษาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- นุรีซัน ดอเลาะ. (2551). สภาพและปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการจัดการศึกษาอิสลามวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มาหามะรือสะลี บินเซ็ง. (2556). สภาพปัญหาและความต้องการการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2551 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มูฮัมมัดนาเซ สามะ. (2552). สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

- มูฮำหมัด มอลลอ. (2554). การบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มของผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- รุสดีย์ ดอหะ (2556). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่จัดการศึกษาอิสลามแบบเข้มสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์ สาขาการบริหารและจัดการการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สปียัน แยนนา. (2553). การปฏิบัติการสอนของครูอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่เปิดสอนสองระบบ จังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมบุรณ์ จารุวรรณ. (2531). สภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2543). รายงานสรุปผลการดำเนินงานโครงการจัดสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: ครุสภา.
- อदनันย์ อาลีกาแห. (2553). ปัญหาและความต้องการของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อามีเนาะ มามู. (2543). ความสัมพันธ์ระหว่างกรณีการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารกับพฤติกรรมการสอนของครูสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ฮาสานี๊ะ จิเหม. (2557). สภาพปัญหากระบวนการใช้สื่อการสอนอิสลามศึกษาของครูในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.